

Ιερά Μονή Φιλοσόφου Γορτυνίας, «το κρυφό σχολειό» (αρχιμ. Ιάκωβος Κανάκης, Πρωτοσύγκελλος Ι.Μ. Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως)

/ [Πεμπτουσία](#)

Η μονή βρίσκεται σε μια χαράδρα του Λουσίου ποταμού και ιδρύθηκε το 960 [1] ή, κατά άλλους, το 967 [2] από τον βυζαντινό άρχοντα Ιωάννη Λαμπαρδόπουλο, που ήταν φίλος του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά [3]. Πραγματι, η μονή αυτή βρίσκεται «Κολλημένη σαν όστρακο» στον ιερό «βράχο της Μονόπορης» [4]. Έχει ονομαστεί ως «η αρχόντισσα του φαραγγίου» και έχει κτιστεί στην περιοχή «Μονόπορη» που είναι το καλύτερο και ομορφότερο τμήμα του φαραγγιού. [5]

Πρόκειται, όπως προλογικώς αναφέραμε, για ένα από τα πιο παλαιά μοναστήρια της Πελοποννήσου. [6] Να σημειωθεί ότι η μονή έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο. Σχετικά με την χρονολόγηση της μονής έχουν αναφερθεί διάφορες απόψεις όπως αυτή του Η. Megaw ο οποίος υποστήριξε ότι η ανοικοδόμηση του καθολικού της παλαιάς μονής αποκλείεται να είναι σύγχρονο του αρχικού ιδρύματος του 10ου αιώνας.[7] Τον χώρο που βρισκόταν το παλιό μοναστήρι ο λαός έμαθε να τον αποκαλεί «κρυφό σχολειό» [8] και είναι χτισμένος σε όλο το μήκος μιάς φυσικής κοιλάτητας-σπηλιάς 128 μέτρων στην ρίζα ενός πανύψηλου βουνού. [9] Να επαναλάβουμε ότι η μονή ιδρύθηκε ανάμεσα στα έτη 963-967 μ.Χ. όταν αυτοκράτορας του Βυζαντίου ήταν ο Νικηφόρος Φωκάς που ονομαζόταν και «φιλόσοφος» λόγω της ανωτάτης παιδείας που κατείχε.[10] Ο ίδιος λέγεται ότι μόνασε στη Μονή, αφού παραιτήθηκε από το αξίωμα του. [11] Αυτή η υπόθεση θεωρείται ως πιο βάσιμη και για την μετέπειτα ονομασία της μονής[12].

Για την παλαιά μονή Φιλοσόφου θα αναφέρουμε συνοπτικά μόνο μερικά ιστορικά και άλλα στοιχεία. Θέλοντας να περιγράψουμε τη Μονή θα λέγαμε ότι εξωτερικά και σχεδόν σε όλη την κοιλότητα του βράχου, η μονή ήταν περιτειχισμένη με υψηλό τείχος πάνω στο οποίο υπήρχε παρατηρητήριο και πολεμίστρες για την φύλαξη και ασφάλεια από διαφόρους επιδρομείς. Μέσα και γύρω από το τείχος αυτό ξεκινούσαν τα κτιριακά συγκροτήματα του μοναστηριού δηλαδή το καθολικό, τα κελλιά και οι βοηθητικοί χώροι που ανάγονται στα βυζαντινά χρόνια και υφίστανται σήμερα ως ερείπια. [13] Όσον αναφορά στα χαρακτηριστικά του καθολικού θα λέγαμε ότι είναι ένα κομψοτέχνημα, ένα μνημείο της Βυζαντινής μεγαλοπρέπειας. [14] Ανήκει στον τετράστηλο τύπο εγγεγραμμένου σταυρού και

περιλαμβάνει οκταγωνικό τρούλο, ενώ οι αγιογραφίες έχουν καταστραφεί εκτός από ένα μικρό τμήμα που διατηρείται και μας μαρτυρά το χάρισμα του αριστοτέχνη αγιογράφου. [15]

Σημαντικά στοιχεία περί του θεματος μας καταγράφει με σαφήνεια ο μακαριστός ιστορικός Τάσος Γριτσόπουλος, ο οποίος είχε ασχοληθεί επισταμένως με την ιερά αυτή Μονή στα περισπούδαστα έργα του: α) «Μονή Φιλοσόφου» που συνέγραψε στην Αθήνα το 1960 και β) «Πωλητήρια και άλλα έγγραφα της παρά την Δημητσάναν Μονής του Φιλοσόφου (1626-1787 μ.Χ.) του έτους 1950». Στα έργα αυτά ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρεί περισσότερα στοιχεία.

Παραπομπές:

- 1. Λέκκου Ευαγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 255.**
- 2. Δημητρακοπούλου Σ., *Αρκαδία*, Αθήνα 2006, σ. 87.**
- 3. 963-969 μ.Χ.**
- 4. Στην Μονόπορη και στην γύρω απ' αυτήν περιοχή έχει υποστηριχθεί ότι υπήρχαν σπηλιές και ασκητήρια που καταστράφηκαν από επιδρομες των Σλάβων τον 7ο και 8ο αιώνα.**
- 5. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου-Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 17.**
- 6. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 14.**
- 7. Megaw H., «The Chronology of Some Middle-Byzantine Churches», εν *Annual of the British School at Athens***

, τομ. XXXII (1921-32), σσ. 98-99.

8. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 14.

9. Χαιρέτη Μαρία, «Φιλοσόφου Μονή», *ΘΗΕ*, τομ. 11ος, Αθήναι 1967, στ. 1150.

10. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου-Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 18.

11. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 14

12. Λέκκου Ευαγγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 255.

13. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου-Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 19.

14. *Αρκαδία-Θρησκευτικός Προορισμός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας*, Τρίπολη, σ.98.

15. Πάντως, ο αγιογράφος των έργων ήταν το πιθανότερο λαϊκός τεχνίτης που είχε εργαστεί στο Άγιον Όρος και γνώριζε καλά τα βυζαντινά πρότυπα.

Να πως περιγράφει τα συναισθήματα του προσκυνητού της Ιεράς αυτής Μονής ο προαναφερθείς συγγραφέας: «Εδώ αισθάνεται κανείς ότι ευρίσκεται εις επαφήν με την βυζαντινήν Ελλάδα. Από τα σπλάγχνα αυτού του χώρου προεβλήθη κάποτε εις δυσκόλους καιρούς η μεγαλυτέρα εθνική αντίστασις που γνωρίζει η ιστορία. Διά να κρατηθούν όρθια τα όσια και ιερά του έθνους. Η πίστις προς τον Θεόν, τον άνθρωπον και τας ηθικάς αξίας. Κοντά εις την λατρείαν του θείου συνετελέσθη η καλλιτεχνική έκφρασις του θρησκευτικού συναισθήματος, εκαλλιεργήθη η ελληνική παιδεία και συνετηρήθη η ελληνική παράδοσις». Και συνεχίζει: «Κομψοτέχνημα της αρχιτεκτονικής είναι το άριστα διατηρούμενον παλαιόν καθολικόν της μονής. Αξιόλογος καλλιτεχνική δημιουργία είναι του νεωτέρου καθολικού αι τοιχογραφίαι, αι φορηταί εικόνες και το ξυλόγλυπτον τεμπλον. Δεν γνωρίζομεν ακόμη ποίοι υπήρξαν οι τοιχογράφοι ούτε των δύο αλληπαλλήλων στρωμάτων του πρώτου καθολικού ούτε της λαμπρας δημιουργίας του νέου. Εκείνο που έχομεν ακόμη να θαυμάσωμεν, διότι εμεινεν απείραχτο απ' το χρόνο, καθώς θα έλεγεν ο ποιητής, είναι η θέσις της μονής. Εκλογή αρίστη, που μόνον τα εταστικά βλέμματα των μοναχών επιτυγχάνουν. Μέσα εις μίαν φάραγγα αγρίαν ετοποθετήθη το μοναστήριον, αντικρύ του Λουσίου ποταμου, όπου το παν σιγά και η ψυχή γαληνεύει...». Αυτό πάντως που μπορούμε να βεβαιώσουμε σχετικά με την ιστορική πορεία της μονής είναι ότι από την ίδρυσή της ακόμα μέχρι και το έτος 1624 δέχθηκε ανυπολόγιστες βαρβαρικές επιδρομες, ακόμα περισσότερες εθνικές δοκιμασίες όπως επίσης και μεγάλες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές αλλαγές και ανακατατάξεις. [16] Και πάλι ως προς την προσφορά της μονής στο γένος και στα γραμματα μπορούμε να αναφέρουμε ότι υπήρξε σπουδαίο πνευματικό κέντρο

της περιοχής. [17] Αυτό βεβαιώνεται από την λειτουργία στην μονή σπουδαίας βιβλιοθήκης με σπάνια χειρόγραφα του 12ου αιώνας εκ των οποίων κάποια φυλάσσονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας. [18] Τέλος, να σημειώσουμε ότι στην Μονή αυτή λειτούργησε αρχικά μια σχολή [19] που αργότερα μετεξελίχθηκε στην Δημητσάνα από την οποία αποφοίτησαν δεκάδες ιεραρχών και λογίων που διέπρεψαν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. [20]

Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η μονή βρισκόταν στην μεγάλη της ακμή τον 17ο αιώνα κατά τον οποίο κατείχε μεγάλες εκτάσεις γης. Επίσης, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι τα έσοδα από την περιουσία της δεν τα χρησιμοποίησε μόνο για την συντήρησή της αλλά και για την παροχή βοήθειας στους οικονομικά αδυνάτους κατοίκους που ζούσαν γύρω από την μονή. [21] Η σημαντική οικονομική άνθηση της μονής σε σχέση με το γεγονός ότι οι κτιριακές εγκαταστάσεις βρίσκονταν σε δυσπρόσιτο έδαφος θεωρείται η βασική αιτία για την εγκατάσταση σε νέο πιο ομαλό τόπο. [22] Έτσι, η παλαιά μονή Φιλοσόφου εγκαταλείφθηκε και μεταφέρθηκε σε νέα τοποθεσία ανατολικότερα, σε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου. [23] Εκεί ιδρύθηκε η νέα μονή με το νέο καθολικό το έτος 1691. Αναμφισβήτητα, η νέα μονή αποτελεί συνέχεια της παλαιάς γεγονός που αποδεικνύεται από ιστορικές πηγές. [24]

Όπως προαναφέραμε, ο κυριώτερος λόγος της μετεγκατάστασης της παλαιάς μονής σε καινούργιο χώρο ήταν η εξεύρεση νέου εδάφους πιο ομαλού και πιο προσιτού τόσο για τους ίδιους τους μοναχούς όσο και για την διακίνηση των

αναγκαίων αγαθών

όπως επίσης και την μετακίνηση των επισκεπτών της. [25]

Το όλο κτιριακό συγκρότημα της μονής αποτελείται από τρία οικοδομηματα. Το καθολικό, ένα διώροφο κτίριο το οποίο στέγαζε και τα κελλιά των μοναχών και άλλους βοηθητικούς χώρους και ένα άλλο τριώροφο κτίριο που ονόμαζαν «πύργο», το οποίο λειτουργούσε ως ξενώνας των επισκεπτών και στεγαζόταν η τράπεζα των μοναχών. [26] Το καθολικό αυτό είναι ναός τετρακίονιος με τρούλο και εξωτερικά έχει κεραμικό διάκοσμο. [27] Πραγματι, υπάρχουν και κοσμούν τον τρούλο ανάγλυφα ζωγραφιστά πιάτα έως και σήμερα. Εσωτερικά είναι αγιογραφημένος με τοιχογραφίες λαϊκής τέχνης. [28] Να σημειώσουμε ότι η σπουδαιότητα των υπέροχων τοιχογραφιών της μονής είναι μεγάλη, αφού είναι οι ίδιες που χρησίμευσαν ως πρότυπο για την δημιουργία των περισσότερων αγιογραφιών στους ναούς της Γορτυνίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. [29] Επίσης, οι φορητές εικόνες του τεμπλου είναι έργα ανωνύμου λαϊκού ζωγράφου του 17ου αιώνας.

Παραπομπές:

- 16. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου-Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 20.**
- 17. Λέκκου Ευαγγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 257.**
- 18. *Αρκαδία-Θρησκευτικός Προορισμός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας*, Τρίπολη, σ. 98.**
- 19. Λέκκου Ευαγγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 256.**
- 20. Καρδάση Α., *Δημητσάνα - Μια δοξασμένη πόλη*, Αθήνα 1988, σ. 203.**
- 21. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου-Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 22.**
- 22. Θεοχάρη Γ., ενθ' ανωτ.**
- 23. Κοκκίνη Σπ., *Τα μοναστήρια της Ελλάδος*, Αθήνα, σ. 97.**
- 24. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 15.**
- 25. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου - Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 23.**
- 26. *Αρκαδία-Θρησκευτικός Προορισμός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας*, Τρίπολη, σ. 98.**
- 27. Λέκκου Ευαγγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 256.**
- 28. Κοκκίνη Σπ., *Τα μοναστήρια της Ελλάδος*, Αθήνα, σ. 98.**
- 29. «Φιλοσόφου μονή», *Εγκυκλοπ. Γιοβάνη*, τομ. 20, σ. 117.**

Η κτητορική επιγραφή του καθολικού, μας πληροφορεί ότι ο ναός χτίστηκε με την μέριμνα και τις δαπάνες των μοναχών Παχωμίου, Γρηγορίου, Παρθενίου και του ηγουμένου Ανθίμου. Γνωρίζουμε, επίσης, ότι ο αρχιμάστορας του καθολικού ήταν ο

Γεώργιος Αρβανίτης που καταγόταν από το Μπιθεκούκι της Βορείας Ηπείρου. [30] Οι τοιχογραφίες του ναού έγιναν το έτος 1693 μ.Χ. και χορηγός τους ήταν ο Μαυροειδής Φαρμάκης που καταγόταν από την Στεμνίτσα. [31] Υπάρχει πιθανότητα για κάποιο διάστημα η νέα μονή να λειτούργησε ως μετόχι της παλαιάς. Είναι γνωστό ότι την μονή σέβονταν και αγαπούσαν οι κάτοικοι των γύρω περιοχών και μάλιστα έκαναν σ' αυτήν μεγάλες δωρεές και χορηγίες. [32] Η περιουσία που βρισκόταν υπό την κατοχή της, επεκτεινόταν μέχρι και την Καλαμάτα.

Την περίοδο της τουρκοκρατίας το μοναστήρι του Φιλοσόφου ήταν ένα σημαντικό πνευματικό και εκπαιδευτικό κέντρο στο οποίο καλλιεργούνταν τα γραμματα ενώ λειτούργησε, και είναι γνωστό αυτό, όπως προαναφέραμε ως κρυφό σχολειό. [33] Το κρυφό σχολειό της μονής Φιλοσόφου είναι πασίγνωστο στην Ελλάδα και μάλιστα λένε, ότι εκεί ακούστηκε για πρώτη φορά το γνωστό «φεγγαράκι μου λαμπρο φέγγε μου να περπατώ...» που ψιθύριζαν στα χείλη τους τα νεαρά ελληνόπουλα. [34]

Η Μονή, μέσα στο πέρασμα των χρόνων, πέρασε δυσκολίες και διακυμάνσεις που για να τις περιγράψει κάποιος θα χρειαζόταν πολλές σελίδες, κάτι που δεν είναι εφικτό στην παρούσα εργασία. Ωστόσο, σημαντική ημερομηνία για την ιστορία της μονής αποτελεί η 6η Μαρτίου 1834 [35] κατά την οποία οι δημογέροντες της Δημητσάνας Κουντούρης, Τζαννής, Αντωνόπουλος και Καρβέλης έκαναν μια ύστατη προσπάθεια για την λειτουργία τόσο της σχολής όσο και της ίδιας της μονής. Δυστυχώς, ο υπουργός Σχινάς διέταξε να διαλυθεί η μονή και να εκποιηθεί η περιουσία της. Ύστερα από αυτήν την εξέλιξη το μοναστήρι ερήμωσε. Η μονή

που εκπαίδευσε 7 πατριάρχες, 70 μητροπολίτες και 3.500 λογίους άνδρες θα οδηγηθεί σε μαρasmus. [36] Όλα αυτά μέχρι την στιγμή που ο σεβαστός και δραστήριος γέροντας της μονής Προδρόμου Θεόκτιστος Αλεξόπουλος, από την Σύρνα καταγόμενος, ανέλαβε την ανασύλωση της ερειπωμένης μονής. Με την βοήθεια αρχών, φορέων, γνωστών και αγνώστων, και κυρίως με την ευχή της Παναγίας αποκαταστάθηκαν πολλά κτίρια και φυσικά ο κυρίως ναός. Σημαντικές ήταν προς τον ίδιο σκοπό οι προσπάθειες και του σημερινού μετοχιάρη γέροντος Θεοφίλου Θεοδωροπούλου που κρατά το μοναστήρι ανοικτό και δέεται στην Κεχαριτωμένη για όλους τους προσκυνητές που φθάνουν ως εκεί. Επιγραμματικώς καταγράφουμε τα ονόματα των ηγουμένων περί των οποίων έχουμε αναφορές σε γραπτά κείμενα: Νεόφυτος Διγενόπουλος (αρχές 17ου αιώνας), Ιάκωβος Παλάτος, Ιωάσαφ Λαμπαρδόπουλος (περί το 1645), Μακάριος (1661), Παΐσιος (1663), Θεοδόσιος (1664), Θεοφάνης, Παχώμιος (1691), Άνθιμος (τέλη 17ου αιώνας), Δανιήλ ο Αθηναίος και Παρθένιος Κλαδάς, Γερμανός (1714-1716), Καλλίνικος Σπηλιωτόπουλος (1724), Παχώμιος Άνδρονικόπουλος (1735), Νεκτάριος Κολοτούρος (μέσα 18ου αιώνας), Παρθένιος (1767), Διονύσιος Κακαβάς (1781), Δοσίθεος Διαμαντόπουλος (1793), Χατζη-Παρθένιος (1820), Νικηφόρος Παπαντωνόπουλος (1822), Γρηγόριος (1823), Θεοδόσιος (1827), και Παρθένιος Ηλιόπουλος ο οποίος αναφέρεται ως μοναχός μεταξύ των ετών 1831-1837. [37] Οι επίσημες εορτές της μονής είναι στις 23 Αυγούστου που πανηγυρίζουμε την απόδοση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, [38] στις 9 Δεκεμβρίου εορτή της αγίας Άννης και στις 20 Μαΐου, πανήγυρις του αγίου Νικολάου. [39]

Παραπομπές:

30. Θεοχάρη Γ., *Μονή Φιλοσόφου - Κρυφό σχολειό*, Αθήνα 2000, σ. 24.

31. Ο ίδιος πιθανόν είχε εξισλαμισθεί αλλά επανήλθε στην χριστιανική πίστη επί Ένετοκρατίας και ήταν γνωστός ως «Μαυροειδής-πασά Φαρμάκης». Στην δυτική πλευρά του ναού υπάρχει απεικόνιση του χορηγού αυτού της μονής υπό την μορφή τυπικού Ανατολίτη με βλοσυρό ύφος, πολυτελές ένδυμα και κομπολόι.

32. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 15.

34. Κοκκίνη Σπ., *Τα μοναστήρια της Ελλάδος*, Αθήνα, σ. 99.

34. www.dimitsana.net

35. Σιόλα Ιωάννου, «Η Μονή Φιλοσόφου και η σχολή της Δημητσάνας», περιοδικό *Πειραική Εκκλησία*, τεύχος 235, Μάρτιος 2012, σελ. 15.

36. Σιόλα Ιωάννου, ενθ' ανωτ., σελ. 14

37. Χαιρέτη Μ., «Φιλοσόφου Μονή», *ΘΗΕ*, τομ. 11ος, Αθήναι 1967, στ. 1156.

38. Λέκκου Ευαγγ., *Τα Ελληνικά Μοναστήρια*, Αθήνα 1995, σ. 257.

39. *Αρκαδία-Θρησκευτικός Προορισμός, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας*, Τρίπολη, σ. 98.